

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE *SMALL CLAUSE*

Jan-Wouter Zwart

In de theoretische literatuur van vandaag worden constructies als in (1) vaak ontleed als in (2):

- (1) a. Ik vond de kast leeg
 b. Ik vind jou leuk
 c. Ik zag de appelmoes voorbijgaan
 d. Ik verf het hek groen
 e. Ik geef het boek aan Marie
 f. Ik zwaai je uit

(2) [_{zin} [_{subject} *ik*] [_{predikaat} [_{werkwoord} *V*] [_{complement} [_{subject} *NP*] [_{predikaat} *XP*]]]]

Het complement van het werkwoord is in deze analyse een combinatie van een subject en een predikaat. Dit complement wordt in de literatuur *Small Clause* genoemd.

Qua vorm lijkt het subject van de *Small Clause* een object van het werkwoord (bijvoorbeeld, *jou* in (1b) heeft de objectsvorm, niet de subjectsvorm *jjj*). Ook qua betekenis lijkt dit vaak het geval (bijvoorbeeld, *het hek* in (1d) lijkt de handeling uitgedrukt door *verf* te ondergaan, en zo ook m.m. met *het boek* in (1e); in (1a,b,c,f) is dit veel minder duidelijk). De *Small Clause*-analyse van de zinnen in (1) is dan ook niet onomstreden. Een alternatieve ontleding is die in (3):

(3) [_{zin} [_{subject} *ik*] [_{predikaat} [[_{werkwoord} *V*] [_{complement} *NP*]] [_{adjunct} *XP*]]]

In (3) vormt het werkwoord samen met de eropvolgende zelfstandignaamwoords-groep een constituent, en bevat het predikaat daarnaast nog een adjunct (of secundair predikaat) dat betrekking heeft op het object van het werkwoord.

De ontleding in (3) lijkt voor de hand liggender, omdat hij de nauwe band tussen werkwoord en direct object ongeschonden laat - ongeacht de aanwezigheid van een 'extra' bepaling. In de *Small Clause*-analyse is het complement van het werkwoord nu eens een naamwoordsgroep, en dan weer een propositie - wellicht een analyse die minder aansluit bij onze allereerste intuïtie. Men zou dan ook verwachten dat de *Small Clause*-analyse relatief jong is, een triomf - zo men wil - van de moderne taalwetenschap, met zijn kenmerkende gebrek aan ontzag voor door *common sense* geïnspireerde misconcepties.

In deze squib wil ik aantonen dat niets minder waar is. Bekend is dat Otto Jespersen zich onomwonden voor een *Small Clause*-analyse heeft uitgesproken. Minder bekend is dat dat ook geldt de negentiende eeuwse javanoloog en taalkundige Taco Roorda (1801-1874).

Wat onderscheidt de analyse in (2) van die in (3)? Hier lijken mij twee punten essentieel.

- (i) In (2) vormen *NP* en *XP* één constituent, in (3) niet.
- (ii) In (3) is de *NP* een direct object van het werkwoord, in (2) niet.

Ik ga er van uit dat wanneer een analyse van zinnen als in (1) één van deze twee punten bevat, de analyse een Small Clause-analyse genoemd kan worden.

Ter illustratie een bekende passage uit Jespersen (1933), naar aanleiding van een zin van het type (1a):

(4) I found the cage empty

Jespersen hierover (p. 308):

In [(4)] the whole combination *the cage empty* is naturally the object (cf. "I found that the cage was empty" and "I found the cage to be empty"). This is particularly clear in sentences like "I found her gone" (thus I did not find her!).

Jespersen maakt hier de twee observaties die essentieel zijn: de *NP the cage* en de *XP empty* vormen één constituent (in Jespersen's termen, een vorm van *object nexus* bestaande uit een subject en een predikaat), en de *NP the cage* is niet te beschouwen als het direct object van het werkwoord *found*.

Jespersen bespreekt de relevante constructies zeer uitgebreid in deel 5 (1940) van zijn *A Modern English Grammar on Historical Principles*, maar maakt zowel punt (i) als punt (ii) reeds op p. 10 van deel 2 (1914). In deze passage spreekt Jespersen nog niet van *object nexus* maar van een *complex object*.

Het is mij niet bekend of Jespersen zijn Small Clause-analyse wellicht ontleend heeft aan voorgangers uit de illustere Deense linguïstiek. Ook binnen de anglistiek kan ik geen eventuele voorlopers van Jespersen aanwijzen.

Voor zover ik heb kunnen nagaan bespreekt H. Poutsma alleen de *accusativus cum infinitivo* (type (1c), voor Jespersen slechts één voorbeeld van *complex object*, 1914, p.10) in termen die aan een Small Clause-analyse doen denken (Poutsma 1905, p. 562):

the logical object of the verb that is followed by an accusative with infinitive is not the idea expressed by the (pro)noun in the accusative, but the complex of ideas expressed by this (pro)noun and the infinitive with its adjuncts.

Over de andere types in (1) doet Poutsma een dergelijke uitspraak niet, voor zover ik heb kunnen nagaan (zie bijv. Poutsma 1904, p. 229).

Etsko Krusinga lijkt de Small Clause-analyse wel te adopteren in *An English Grammar*, de zesde druk van zijn *A Handbook of present-day English*. Hij schrijft:

Some verbs are followed by a word which might in some cases be considered as their direct object, but which is at the same time, and mostly much more evidently, the subject of the following adjunct; the latter serves as a predicate to the preceding object (..).

Kruisinga geeft als voorbeeld o.a.

(5) We found our two younger sisters greatly excited

Kruisinga wijst er voorts op dat de relatie tussen het werkwoord en het erop volgende naamwoord nogal kan veranderen door de aanwezigheid van een predicatief adjunct (met als voorbeeld *he calls them X* vs. *he calls them*, een voorbeeld dat ook in Jespersen 1914 aangehaald wordt). Dit is één van de twee observaties die we hierboven genoemd hebben als kenmerkend voor de Small Clause-analyse.

In eerdere drukken van het *Handbook* vinden we deze observatie echter niet terug. (Het meest suggestief, maar ontoereikend vanuit ons perspectief is § 1884 uit de derde druk, 1922, p. 742.) Hier lijkt dus eerder sprake te zijn van invloed van Jespersen op Kruisinga dan andersom.

Toch meen ik dat de eerste Small Clause-analyse niet van Jespersen afkomstig is, maar van een Nederlandse taalkundige, de javanoloog Taco Roorda.

Roorda had geen traditionele taalkundige opleiding genoten, en was dan ook wars van de historische oriëntatie van zijn tijdgenoten. Op conceptueel gebied moeten we Roorda's achtergrond zoeken bij de *grammaire raisonnée*, op empirisch gebied bij het Javaans (zie over Roorda Van Driel 1988). Beide achtergronden hebben ongetwijfeld meegespeeld bij het schrijven van zijn algemeen-taalkundige meesterwerk *Over de deelen der Rede* (1852, 1855², 1864³).

Op p. 180 van de eerste druk lezen we:

Verder wordt met een zegwoord, nevens een benaming van *voorwerp* als enkelvoudig *object*, nog dikwijls een benaming van *adjunct* of *accident* van dat voorwerp op die wijze verbonden, dat dit adjunct of accident wel een zekere **gesteldheid** van dat *object* beteekent, maar tevens, ook zelf in een *objective* betrekking tot het *subject* wordt voorgesteld, en een tweede complement van het gezegde uitmaakt, dat men gevoegelijk een **complement van objective gesteldheid** zal kunnen noemen (..).

Als voorbeeld geeft Roorda o.a.:

- (6) a. Zij vond de kast ledig
- b. Zij maakt de kast ledig
- c. Hij liep den stoel omver
- d. Hij loopt zich moe

De *objective betrekking tot het sùbject* is in *Over de deelen der Rede* de definiërende eigenschap van een *òbject* (zie 1852, p. 21v.). De adjuncten in (6) zijn dus in zekere zin objecten. Voor zover objecten complementen van het werkwoord zijn, lijkt dit te wijzen op een analyse als (2), niet op een analyse als (3).

Even verderop (p. 182, 185) noemt Roorda de combinatie van object en `adjunct' een *zamengesteld complement*. Wij kunnen dit moeilijk anders interpreteren dan als een uitspraak van het type in (i) hierboven, voldoende om de analyse als een Small Clause-analyse te klassificeren.

Maakt Roorda wellicht ook de observatie die onder (ii) genoemd staat? Zijn voorbeeldkeuze lijkt daar wel op te wijzen. Naast (6c,d) noemt Roorda achter elkaar nog acht voorbeelden van hetzelfde type, waarin de zelfstandignaamwoordsgroep bezwaarlijk als direct object van het werkwoord geanalyseerd kan worden. Dat dit geen toeval is kunnen we uit de volgende passage opmaken (p. 182):

als men zegt, dat *iemand een kast ledig vindt of maakt*, dan beteekent dit niet zozeer, dat iemand een ledige *kast*, maar dat hij *ledigheid* van een kast, vindt of maakt; en, zegt men, dat *men iemand ziet beven*, dan beteekent dit niet zozeer dat men *iemand* ziet, die beeft, als wel dat men het *beven* van iemand ziet.

Hier lijkt niets anders bedoeld te zijn dan de observatie in (ii), welke onmiddellijk leidt tot de Small Clause-analyse (2).

Er is een opmerkelijke overeenkomst tussen de voorbeeldzin van Jespersen in (4) en die van Roorda in (6a). Ik heb echter geen gegevens over een directe beïnvloeding van Jespersen door Roorda, en ook bestudering van het werk van Poutsma en Kruisinga heeft dus geen *missing link* kunnen blootleggen.

Er bestaat echter wel een duidelijk verband tussen het denken van Roorda en Jespersen. Beiden geven in hun analyse de voorrang aan de `logische' (semantische) relaties boven de formele morfosyntactische relaties. Met andere woorden, in een zin als (1b) hoort *jou* bij *leuk*, ook al wordt de vorm van het pronomen bepaald door *vind*.

Zoals bekend ziet Chomsky Jespersen als zijn geestelijke vader, en één van de leerstellingen van de generatieve grammatica is dan ook dat de dieptestructuur bepaald wordt door de semantische betrekkingen tussen de elementen (het werkwoord en zijn intern argument zijn zusters in de boomstructuur, etc.), terwijl de morfosyntactische relaties (waaronder naamval) uitgedrukt kunnen worden op van de dieptestructuur afgeleide representaties.

In weinig constructies is deze discrepantie tussen betekenisrelaties en vormrelaties duidelijker dan in die in (1). Als ik mij niet vergis is de Small Clause-analyse van deze constructies dus reeds in de negentiende eeuw geformuleerd, en wel door iemand die een botsing met algemeen aanvaarde overtuigingen niet uit de weg ging, zoals uitvoerig gedocumenteerd in het werk van Noordegraaf en Van Driel.

Met dank aan Arthur van Essen.

Bibliografie

- van Driel, L.F. (1988) *De zin van de vorm: Roorda's logische analyse en de algemene grammatica*. VU Uitgeverij, Amsterdam.
- Jespersen, O. (1933) *Essentials of English Grammar*. George Allen & Unwin, Londen.
- Kruisinga, E. (1941) *An English Grammar I.I, Accidence and Syntax*. Revised with the assistance of P.A. Erades. P. Noordhoff, Groningen.
- Poutsma, H. (1904/5) *A Grammar of Late Modern English, Volume I*. P. Noordhoff, Groningen.
- Roorda, T. (1852) *Over de deelen der Rede en de Rede-ontleding of Logische Analyse der Taal tot grondslag voor wetenschappelijke taalstudie*. G.T.N. Suringar, Leeuwarden. [2e druk 1855, 3e druk 1864]